

Пузирна Н. С.,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри публічного та приватного права,
Національний університет «Чернігівська політехніка»,
м. Чернігів, Україна
ORCID: 0000-0002-7297-0829

АДМІНІСТРАТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ ІНСТИТУТУ БІЗНЕС-ОМБУДСМЕНА В УКРАЇНІ

У статті досліджується адміністративна діяльність інституту бізнес-омбудсмена в Україні. Відзначено, що якщо традиційний омбудсмен мав на меті захищати громадян від зловживань державної влади, то бізнес-омбудсмен зосереджується на інтересах підприємців, забезпечуючи справедливі умови ведення бізнесу та мінімізуючи негативний вплив корупції і бюрократії.

Ключові слова: адміністративна діяльність, інститут бізнес-омбудсмена, Рада бізнес-омбудсмена, суб'єкт підприємництва, підприємницька діяльність, законодавство.

Постановка проблеми. Інститут бізнес-омбудсмена є відносно новим явищем у світовій практиці захисту прав і свобод, що сформувався на основі класичного інституту омбудсмена, започаткованого ще у Швеції на початку ХІХ століття. Якщо традиційний омбудсмен мав на меті захищати громадян від зловживань державної влади, то бізнес-омбудсмен зосереджується на інтересах підприємців, забезпечуючи справедливі умови ведення бізнесу та мінімізуючи негативний вплив корупції і бюрократії. Його поява стала відповіддю на потреби сучасної ринкової економіки та поступово набула поширення у країнах Європи і світу [1, с. 98].

У жовтні 2014 року Міністерство економічного розвитку і торгівлі України ініціювало створення Ради бізнес-омбудсмена для покращення здійснення підприємницької діяльності. Постановою Кабінету Міністрів України від 26 листопада 2014 року № 691 визначено організаційні засади її функціонування [2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження інституту бізнес-омбудсмена в Україні знайшло своє відображення в роботах таких учених, як О. В. Батанов, Т. О. Голоядова [3],

О. І. Беззуб [4], Т. Бруцька [5], Н. О. Петренко [1], І. М. Чістякова, І. Б. Кривдіна [6] тощо.

Дослідники приділили увагу питанням функціонування інституту бізнес-омбудсмена у сучасному світі та в Україні, його місця в системі альтернативних способів вирішення господарських спорів та засобу правового захисту суб'єктів господарювання. Водночас питання адміністративної діяльності інституту бізнес-омбудсмена в Україні, зокрема в період воєнного стану, залишаються недостатньо вивченими, що й зумовлює актуальність обраної теми дослідження.

Метою статті є комплексний аналіз адміністративної діяльності інституту бізнес-омбудсмена в Україні, визначення проблем і перспектив удосконалення інституції.

Виклад основного матеріалу. Рада бізнес-омбудсмена в Україні (далі – Рада) є незалежним постійно діючим консультативно-дорадчим органом при Кабінеті Міністрів України. Її основне завдання полягає у створенні прозорих та чесних умов для ведення підприємницької діяльності, а також у протидії корупційним проявам у державних і місцевих органах влади та в державних чи контрольованих державою компаніях. Ця інституція виконує роль альтернативного механізму врегулювання спорів між бізнесом і органами влади, забезпечуючи ефективну комунікацію підприємців з державою та сприяючи формуванню конструктивного діалогу.

Водночас на Раду покладено інші основні завдання, зокрема це:

1) підготовка під керівництвом сторін меморандуму пропозицій до законопроекту щодо утворення установи бізнес-омбудсмена та подання його на розгляд Кабінету Міністрів України;

2) прийняття та розгляд відповідно до цього положення скарг від суб'єктів підприємництва на дії або бездіяльність, зокрема рішення органів державної влади та органів місцевого самоврядування, суб'єктів господарювання, що належать до сфери їх управління, а також їх посадових осіб;

3) надання органам державної влади та органам місцевого самоврядування рекомендацій щодо забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері підприємницької діяльності з метою її вдосконалення та поліпшення умов

провадження підприємницької діяльності, запобігання корупційним діянням та/або іншим порушенням законних інтересів суб'єктів підприємництва;

4) надання органам державної влади та органам місцевого самоврядування, суб'єктам господарювання, що належать до сфери їх управління, рекомендацій щодо вдосконалення та оптимізації процедур та/або способу, у який вони виконують свої повноваження, провадять підприємницьку чи іншу діяльність [2].

Головною місією Ради є подолання недобросовісних дій з боку державних органів щодо бізнесу, розв'язання проблем підприємницького середовища, які впливають на інвестиційну привабливість та загальний бізнес-клімат країни.

Унікальність Ради бізнес-омбудсмена полягає в тому, що вона поєднує функції посередництва та інституційного захисту, створюючи відкритий майданчик для діалогу між підприємницькою спільнотою та державними структурами.

Рада бізнес-омбудсмена діє на основі Конституції та законів України, указів Президента, постанов Верховної Ради України, ухвалених відповідно до Конституції та законодавства, актів Кабінету Міністрів України, інших нормативно-правових актів, а також Меморандуму про взаєморозуміння щодо підтримки української антикорупційної ініціативи від 12 травня 2014 року.

До складу Ради входять:

- бізнес-омбудсмен;
- два його заступники;
- працівники, яких Рада може відповідно до її потреб наймати на роботу.

(Секретаріат) [2].

Сьогодні команда Ради бізнес-омбудсмена налічує 30 фахівців, які мають західну освіту та професійний досвід у сферах права, стратегічного управління, економіки, аудиту та ризик-менеджменту [7].

Важливою інституційною ланкою Ради бізнес-омбудсмена є наглядова рада, яка виконує функції контролю за дотриманням положень Меморандуму про взаєморозуміння та чинного законодавства України. До її складу увійшли представники

Кабінету Міністрів України, міжнародних фінансових інституцій та незалежних бізнес-асоціацій. Наглядова рада також затвердила регламент діяльності Ради бізнес-омбудсмена, що забезпечує прозорість та підзвітність її роботи [8].

Слід підкреслити, що суб'єктом прав та обов'язків є не безпосередньо бізнес-омбудсмен, а Рада бізнес-омбудсмена, яку він очолює. Для розуміння можливостей цього органу важливо враховувати його статус та функціональні особливості відповідно до вищезазначеного.

По-перше, Рада бізнес-омбудсмена є консультативно-дорадчим органом з внятково рекомендаційними повноваженнями, адже не належить до системи органів влади та не має владних інструментів впливу.

По-друге, це недержавна, неприбуткова та незалежна структура, яка не фінансується за рахунок бюджету. Бізнес-омбудсмен, як керівник Ради, не може обіймати жодних державних посад чи бути членом політичних партій в Україні.

По-третє, Рада бізнес-омбудсмена має право залучати експертів до розгляду окремих питань – як посадових осіб органів влади, так і представників підприємницьких чи громадських об'єднань, у тому числі іноземних фахівців. Це може відбуватися як на разовій основі, так і на умовах довгострокової співпраці.

По-четверте, одним із ключових напрямів діяльності Ради є обробка скарг від суб'єктів господарювання, підготовка запитів, звернень та рекомендацій до органів влади. Крім того, Рада бізнес-омбудсмена має право формувати власні пропозиції для державних інституцій, аж до розроблення проєктів законодавчих актів.

По-п'яте, Рада зобов'язана оприлюднювати результати своєї роботи у формі щоквартальних і щорічних звітів. У цих документах, серед іншого, відображається інформація про виявлені факти корупції з боку органів влади та державних чи комунальних підприємств.

Разом з тим координація діяльності Ради бізнес-омбудсмена здійснюється через наглядову раду, до складу якої входять представники міжнародних інституцій (ЄБРР як головний

донор, ОЕСР), найбільших українських бізнес-асоціацій (Федерація роботодавців України, Торгово-промислова палата, Український союз промисловців і підприємців, Європейська бізнес-асоціація, Американська торговельна палата) та Кабінету Міністрів України [1, с. 98].

Рада бізнес-омбудсмена діє як незалежний посередник між бізнесом та державними структурами, використовуючи комплекс інструментів для захисту прав підприємців. Основними з них є:

1) розгляд скарг та звернень бізнесу, де Рада бізнес-омбудсмена приймає заяви від компаній, що постраждали від неправомірних дій чи бездіяльності органів державної влади, податкових або контролюючих структур. Скарги аналізуються, після чого формуються рекомендації для відповідних державних інституцій;

2) проведення незалежних розслідувань, бо у випадках системних проблем бізнес-омбудсмен ініціює дослідження, результати яких лягають в основу тематичних звітів. Такі документи охоплюють ключові сфери: податкове адміністрування, митні процедури, відшкодування ПДВ, державні закупівлі тощо;

3) формування системних рекомендацій, бо за підсумками аналізу звернень бізнесу Рада бізнес-омбудсмена розробляє пропозиції щодо вдосконалення законодавства та практики його застосування. Ці рекомендації регулярно надсилаються органам влади, а також стають основою для законодавчих ініціатив;

4) публічні звіти та інформування суспільства, тому що Рада бізнес-омбудсмена готує квартальні та річні звіти про результати своєї діяльності, які є у відкритому доступі. Вони містять статистику звернень, приклади вирішених справ і оцінку ефективності співпраці з державними органами;

5) адвокація та діалог з державою і міжнародними організаціями, тому Рада бізнес-омбудсмена виступає платформою для комунікації бізнесу з урядом, парламентом, міжнародними фінансовими інституціями та бізнес-асоціаціями. Такий діалог сприяє формуванню прозорого бізнес-клімату та зниженню рівня корупційних ризиків [5, с. 32–34].

У сукупності ці інструменти дозволяють бізнес-омбудсмену виконувати функцію «арбітра» у відносинах між бізнесом і державою, а також формувати довіру підприємницького середовища до державних інституцій.

Створення інституту бізнес-омбудсмена в Україні стало важливим кроком у напрямі євроінтеграції та формування цивілізованого бізнес-середовища. Його поява була зумовлена потребою в незалежному механізмі захисту підприємців, оскільки традиційні інструменти державного управління часто виявлялися неефективними в боротьбі з корупцією та бюрократичними перепонами.

Особливість української моделі полягає в поєднанні державної ініціативи з міжнародною підтримкою та активною участю бізнес-асоціацій, що забезпечує баланс інтересів. Завдяки цьому бізнес-омбудсмен став не лише арбітром у спорах між бізнесом і державою, а й індикатором системних проблем, які потребують законодавчих та адміністративних змін.

Доцільність інституту підтверджується його практичною ефективністю: підприємці отримали інструмент позасудового вирішення спорів, держава – додатковий канал зворотного зв'язку, а суспільство – механізм підвищення прозорості влади. У перспективі посилення ролі бізнес-омбудсмена може стати одним із ключових чинників поліпшення інвестиційного клімату та розвитку підприємництва в Україні.

Інститут бізнес-омбудсмена посідає унікальне місце в системі правового захисту бізнесу в Україні. Він забезпечує позасудовий механізм вирішення конфліктів, що дозволяє зменшити навантаження на судову систему та скоротити витрати підприємців. Його діяльність сприяє формуванню прозорого бізнес-клімату, зниженню рівня корупції та створенню передумов для розвитку інвестиційного середовища. Завдяки незалежному статусу й авторитету серед бізнес-спільноти бізнес-омбудсмен виконує роль медіатора між державою і підприємцями, сприяючи підвищенню довіри до інститутів влади.

Унікальною рисою Ради є її незалежність від органів державної влади, що забезпечує об'єктивність і

неупередженість у розгляді скарг. Усі послуги для підприємців надаються безоплатно, що робить цей механізм доступним навіть для представників малого та середнього бізнесу.

Тож дванадцятий рік діяльності Ради бізнес-омбудсмена став періодом водночас і результатів, і трансформацій. Попри виклики воєнного часу інституція зберегла високу ефективність та заклала основу для подальшого розвитку у 2025 році, орієнтованого на відновлення бізнес-середовища та посилення довіри між державою і підприємцями.

Разом із досягненнями інститут стикається з низкою викликів. Війна створила додаткові труднощі для бізнесу, включно зі зниженням попиту, зростанням вартості сировини та браком робочої сили, що вимагає від РБО постійної адаптації своїх підходів. Діяльність Ради базується на розпорядженні Кабінету Міністрів, а не на окремому законі, що інколи обмежує її ефективність та незалежність. Крім того, попри підтримку мораторію на перевірки бізнесу, існує ризик використання інших інструментів тиску, таких як система СМКОР (Система моніторингу критеріїв оцінки ризиковості), що може підірвати довіру до державних інститутів.

Перспективи розвитку інституту значні. Ухвалення окремого закону про бізнес-омбудсмена зміцнить правову основу діяльності РБО, підвищить її незалежність та ефективність. Інституція може розширити свої функції, зокрема у сфері моніторингу відновлення після війни, підтримки малого та середнього бізнесу, а також сприяння цифровізації бізнес-процесів. Посилення міжнародної співпраці з аналогічними організаціями в інших країнах дозволить запозичувати кращі практики та впроваджувати їх в Україні.

Інститут бізнес-омбудсмена в Україні має значний потенціал для розвитку та вдосконалення. Забезпечення належної правової бази, адаптація до нових економічних умов та активна міжнародна співпраця сприятимуть підвищенню ефективності захисту прав підприємців та розвитку бізнес-середовища в країні.

Висновки. Інститут бізнес-омбудсмена в Україні є однією з ключових інституцій, покликаних захищати права підприємців у

їхніх відносинах з державними органами та сприяти зменшенню адміністративного тиску на бізнес. Основними напрямками його діяльності виступають: розгляд індивідуальних скарг бізнесу, підготовка системних рекомендацій органам влади, аналіз типових проблем у сфері регуляторної політики та участь у формуванні більш прозорих правил взаємодії бізнесу й держави.

У контексті вдосконалення правового статусу інституту бізнес-омбудсмена в Україні першочерговим завданням, на нашу думку, є ухвалення профільного Закону України «Про устанovu бізнес-омбудсмена», у якому буде визначено правовий статус бізнес-омбудсмена, напрями його діяльності, джерела фінансування, органи управління та їхні повноваження, запровадження адміністративної відповідальності державних службовців за ненадання інформації на запит омбудсмена або безпідставне ігнорування його рекомендацій. Такий крок буде підтвердженням усунення правового дуалізму, а саме: законодавче підтвердження того, що нова установа є правонаступником (або трансформаційною формою) чинної Ради бізнес-омбудсмена.

Список використаних джерел

1. Петренко Н. О. Місце та ознаки інституту бізнес-омбудсмена в системі альтернативних способів вирішення господарських спорів. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. № 4. Т. 3. С. 97–101.
2. Про утворення Ради бізнес-омбудсмена : Постанова Кабінету Міністрів України від 26.11.2014 № 691. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/691-2014-%D0%BF#Text> (дата звернення: 02.02.2026).
3. Батанов О. В., Голядова Т. О. Інститут бізнес-омбудсманів у сучасному світі: проблеми концептуалізації та конституювання. *Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління*. 2020. № 5 (11). С. 70–85. DOI: [https://doi.org/10.32689/2617-9660-2020-5\(11\)-70-85](https://doi.org/10.32689/2617-9660-2020-5(11)-70-85).
4. Беззуб І. Інститут бізнес-омбудсмена в Україні: думки експертів. *Громадська думка про правотворення*. 2014. № 8 (66). С. 4–12. URL: https://nbuviap.gov.ua/images/informaciyni_vidanya/grom_dumka/Gromadska_dumka_2014_8.pdf (дата звернення: 02.02.2026).
5. Бруцька Т. Діяльність ради бізнес-омбудсмена як засіб правового захисту суб'єктів господарювання. *Літописець*. 2021. Вип. 16. С. 33–36.

6. Чістякова І. М., Кривдіна І. Б. Інститут бізнес-омбудсмену в Україні та світі: історико-правовий аспект. *Інтелігенція і влада. Серія: Історія*. 2016. Вип. 35. С. 136–149.

7. Про нас. Офіс бізнес-омбудсмена України. URL: <https://web.archive.org/web/20211211061349/https://boi.org.ua/about/> (дата звернення: 02.02.2026).

8. Регламент Ради бізнес-омбудсмена, затверджений протоколом № 1 засідання наглядової ради Ради бізнес-омбудсмена від 18 травня 2015 року із змінами та доповненнями, затвердженими протоколом № 41 засідання Наглядової ради Ради бізнес-омбудсмена в режимі відеоконференції від 9 лютого 2023 року. URL: https://boi.org.ua/wp-content/uploads/2023/08/rules-of-procedure_boc-final_2023_ukr-1.pdf (дата звернення: 02.02.2026).

Puzyrna N.,

PhD in Law, Associate Professor,

Associate Professor of the Department of Public and Private Law,

Chernihiv Polytechnic National Academy,

Chernihiv, Ukraine,

ORCID: 0000-0002-7297-0829

ADMINISTRATIVE ACTIVITIES OF THE BUSINESS OMBUDSMAN INSTITUTE IN UKRAINE

The article examines the administrative activity of the business ombudsman institution in Ukraine. It is noted that while the traditional ombudsman aimed to protect citizens from abuses of state power, the business ombudsman focuses on the interests of entrepreneurs, ensuring fair conditions for conducting business and minimizing the negative impact of corruption and bureaucracy.

The article emphasizes that the main task of the business ombudsman institution in Ukraine is to create transparent and fair conditions for conducting entrepreneurial activity, as well as to counteract manifestations of corruption in state and local authorities and in state-owned or state-controlled companies.

This institution performs the role of an alternative mechanism for resolving disputes between business and public authorities, ensuring effective communication between entrepreneurs and the state and contributing to the formation of a constructive dialogue. It is established that the uniqueness of the Business Ombudsman Council in Ukraine lies in the fact that it combines the functions of mediation and institutional protection, creating an open platform for dialogue between the business community and state structures.

In the article, the author concludes that the business ombudsman institution in Ukraine is one of the key institutions intended to protect the rights of entrepreneurs in their relations with public authorities and to help reduce administrative pressure on business.

The main areas of its activity include: consideration of individual complaints from business entities, preparation of systemic recommendations for public authorities, analysis of typical problems in the field of regulatory policy, and participation in the formation of more transparent rules of interaction between business and the state.

Key words: *administrative activity, business ombudsman institution, Business Ombudsman Council, business entity, entrepreneurial activity, legislation.*

References

1. Petrenko, N. O. (2022), "Place and features of the Business Ombudsman Institute in the system of alternative dispute resolution in commercial disputes", *South Ukrainian Law Journal*, No. 4, Vol. 3, pp. 97–101.
2. Ukraine (2014), *On the establishment of the Business Ombudsman Council*: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated 26 November 2014 No. 691, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/691-2014-%D0%BF> (accessed 2 February 2026).
3. Batanov, O. V., & Holoiadova, T. O. (2020), "Institute of business-ombudsmans in the modern world: problems of conceptualization and constitutionality", *Expert: Paradigm of Law and Public Administration*, No. 5 (11), pp. 70–85. DOI: [https://doi.org/10.32689/2617-9660-20205\(11\)-70-85](https://doi.org/10.32689/2617-9660-20205(11)-70-85).
4. Bezzub, I. (2014), "The business ombudsman institution in Ukraine: Expert opinions", *Public Opinion on Lawmaking*, No. 8 (66), pp. 4–12, available at: https://nbuviap.gov.ua/images/informaciyni_vidanya/grom_dumka/Gromadska_dumka_2014_8.pdf (accessed 2 February 2026).
5. Brutska, T. (2021), "Activities of the Business Ombudsman Council as a means of legal protection for business entities", *Chronicler*, Iss. 16, pp. 33–36.
6. Chistiakova, I. M., & Kryvdina, I. B. (2016), "The business ombudsman institution in Ukraine and the world: Historical and legal aspect", *Intellectuals and State Power. History series*, Iss. 35, pp. 136–149.
7. Business Ombudsman Council (n.d.), *About us*, available at: <https://web.archive.org/web/20211211061349/https://boi.org.ua/about/> (accessed 2 February 2026).
8. Business Ombudsman Council (2023), *Rules of procedure of the Business Ombudsman Council (amended and updated version)*, available at: https://boi.org.ua/wp-content/uploads/2023/08/rules-of-procedure_boc-final_2023_ukr-1.pdf (accessed 2 February 2026).

Дата першого надходження статті до видання: 02.02.2026.

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 16.02.2026.

Дата публікації (оприлюднення): 01.06.2026.